

Armenia została przyłączona do Rosji w XIX wieku. Część wschodnia była anektowana po wojnie rosyjsko-perskiej z 1828 r. Z kolei wojna rosyjsko-turecka z 1878 r. spowodowała przyłączenie do imperium Romanowów części północnej tego kraju. W roku 1918 w następstwie rewolucji lutowej 1917 r. powstała niezależna Armenia, której część była okupowana przez wojska tureckie. Przegrana wojna z Turcją o ziemie gwarantowane Armenii w traktacie z Sevres spowodowała ponowne zajęcie części jej terytorium przez Turków. Powstanie kierowane m.in. przez Sergo Odżonikidze i Anastasa Mikojana doprowadziło do wyparcia z Armenii przy pomocy RKKA wojsk tureckich i obalenia istniejącej władzy państwowej. Pod koniec listopada 1920 r. władzę przejęli bolszewicy i została proklamowana władza radziecka.

Służba Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Armenii

Kazimierz Kraj

Pierwsze organa bezpieczeństwa niepodległej Armenii – wywiad i kontrwywiad były ulokowane w strukturach Sztabu Głównego Ministerstwa Wojny. Kontrwywiadem kierował porucznik Artiemij Nikitowicz Owaniesjan, a wywiadem dowodził podpułkownik Aleksandr Konstantinowicz Szneur. Jego następcami byli kapitanowie Waagn Muradjan i Tigran Dewojan. Oddział wywiadu i kontrwywiadu zajmował się także walką z prze-

stępcością, prowadził służbę obserwacji oraz agenturę.

W cztery dni po zainstalowaniu się władzy radzieckiej w Armenii, 6 grudnia 1920 r. powołana została Komisja Nadzwyczajna Armenii. Tym samym dekretem Komitetu Rewolucyjnego Republiki w Armii Czerwonej Armenii utworzony został Wydział Specjalny przy ormiańskiej CzK.

Pierwszym przewodniczącym CzK Armenii został Nikołaj Jemieljanowicz Ajwazow (Ajwazian). Jego następcą został Szawarsz Amirchanjan, którego na tym stanowisku zastąpił Siergiej Melik – Osipow. W latach 1929 – 1930 na czele GPU ASRR kolejno stali: Serdak Margarjan, Aik Petrosjan i Serdak Otjan¹. W latach Wojny Ojczyźnianej organami bezpieczeństwa Armenii kierował generał major Gieorgij Martirosow². Kolejnymi szefami organów bezpieczeństwa w Armenii byli Nikita Arkadijewicz Chrimjan i Siergiej Arkadijewicz Korchmazjan. W latach 1954–1972 przewodniczącym KGB Armenii był Gieorgij Artaszewicz Badamianc, zaś jego następcami Arkadij Pawłowicz Rogozin, Grair Owaniesowicz Michaeljan, Marius Aramowicz Juzbaszjan oraz Walerij Gieorgijewicz Badamianc.

Po uzyskaniu suwerenności w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego KGB Armenii zmieniono jego nazwę na Główny Zarząd Bezpieczeństwa Narodowego na którego czele stanął Usik Surenowicz Arutiunjan. Zmienił go generał major Walerij Wagarszakowicz Pogosjan, którego następcą został generał major Eduard Grigoriewicz Simonianc.

W 1995 r. Główny Zarząd Bezpieczeństwa Narodowego zmienił nazwę na Ministerstwo Bezpieczeństwa Narodowego. Rok później, z połączenia MBN i MSW Armenii, powstało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Bezpieczeństwa Narodowego, którego kierownikiem do 1999 r. był Serż Azatowicz Sarkisjan. Ministerstwo w tym wydaniu funkcjonowało do 1998 r., kiedy to ponownie rozdzielono tę hybrydę na MBN i MSW.

Decyzją prezydenta Republiki Armenii z 17 grudnia 2002 r. powstała Służba Bezpieczeństwa Narodowego przy rządzie Armenii (przekształcona z Ministerstwa Bezpieczeństwa Narodowego). Ministerstwo Spraw Wewnętrznych stało się Policją Republiki Armenii funkcjonującą przy jej rządzie.

Następcą Sarkisjana na stanowisku ministra bezpieczeństwa narodowego, a następnie szefa SBN był generał lejtnant Karlos Chaczikowicz Petrosjan.

Od 2004 r. dyrektorem Służby Bezpieczeństwa Narodowego jest generał pułkownik Gorik Gurienowicz Akopjan³.

Struktura służb specjalnych Armenii do chwili obecnej jest praktycznie odwzorowaniem struktur republikańskiego KGB. Jedynie na większą skalę została rozwinięta służba wywiadowcza. Wojska ochrony pogranicza są elementem składowym organów bezpieczeństwa. W ramach Służby funkcjonuje Zarząd „A” jak Alfa, specnaz SBN, którego zadaniem jest walka z terroryzmem oraz ochrona najwyższych przedstawicieli władz

Armenii. Ponadto w strukturze służby bezpieczeństwa działa służba specjalnych operacji wojskowych (batalion). Służą w nim żołnierze służby zasadniczej i w swoich zadaniach jest podobna do specnazu armii⁴.

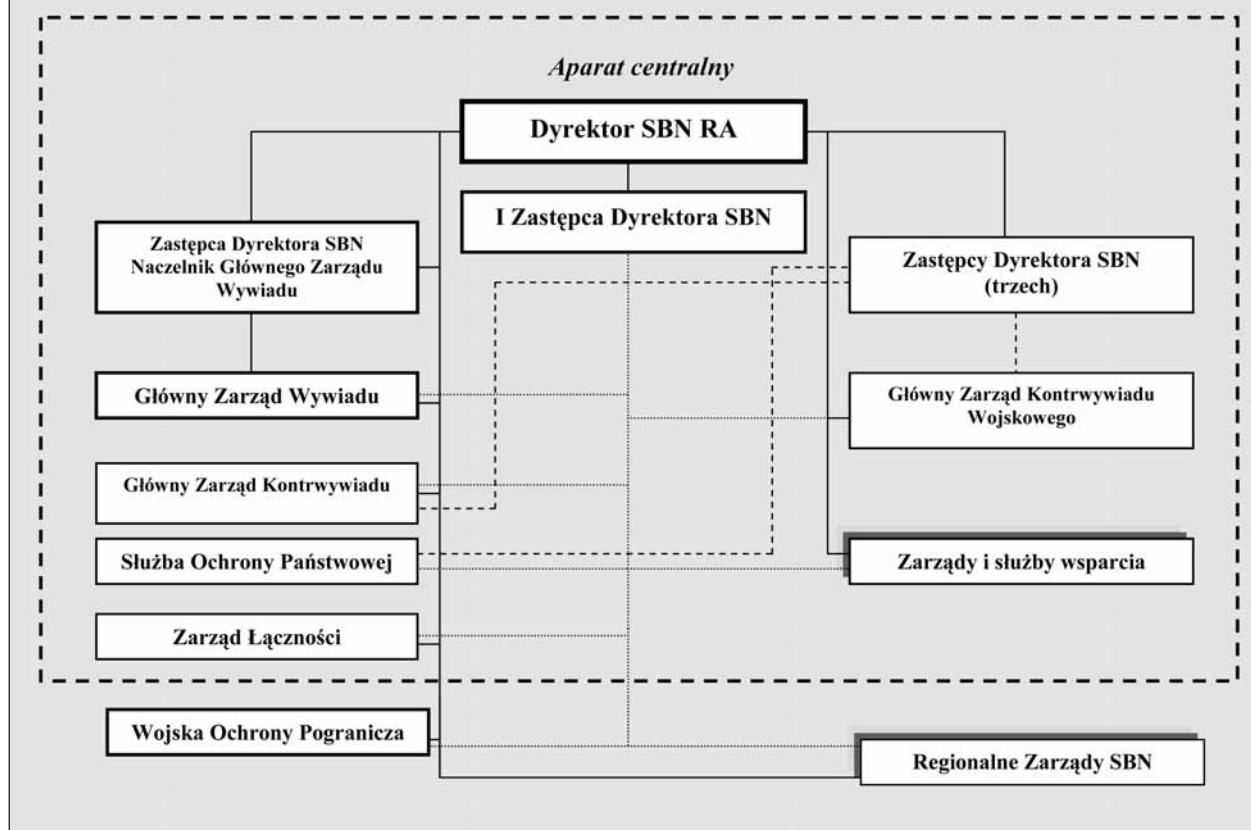
Głównymi sojusznikami SBN są rosyjskie i białoruskie służby specjalne. Oficerowie SBN odbywają szkolenia w Rosji i prawdopodobnie na Białorusi. W przeszłości wielu Ormian zajmowało ważne stanowiska w centralnym aparacie KGB. Byli to chociażby bracia Agajancowie Aleksander i Iwan. Iwan Agajanc służył w rezydenturze w Paryżu, a następnie krótko kierował rezydenturą w Berlinie (1938 r.). Zmarł po operacji na zapalenie otrzewnej.

Jego młodszy brat Iwan był od 1930 r. funkcjonariuszem organów bezpieczeństwa. Od 1936 r. służył w wywiadzie. Pracował w Paryżu, był szefem oddziału w Pierwszym Zarządzie NKGB, rezydentem w Iranie i Paryżu. Pracował jako naczelnik zarządu Komitetu Informacji przy Radzie Ministrów ZSRR, szef katedry szkoły wywiadu oraz szef Służby Działań Aktywnych (dezinformacji) – zastępca naczelnika I Zarządu Głównego KGB⁵.

Największą klęską współczesnych armeńskich służb specjalnych było dopuszczenie do zabicia premiera Armenii i deputowanych do parlamentu, co miało miejsce w październiku 1999 r.

Struktura Służby Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Armenii

Mimo wielu sukcesów armeńskich służb specjalnych, choćby w walce z Azerbejdżanem i działań w Nagornym Karabachu, wdarcie się grupy terrorystów do budynku parlamentu i rozstrzelanie przez nich m.in. premiera Wagena Sarkisjana, przewodniczącego parlamentu Karena Dermiczjana, jego zastępców: Rubena Mironjana i Jurija Wachszjana przez lata będzie rzutować na ocenę sprawności ormiańskich specsłużb.

Zdarzenie to nasuwa wiele wątpliwości począwszy od odstąpienia od szturmu przybyłej z Moskwy Alf, poprzez decyzje prezydenta Ro-

berta Koczarjana gwarantującego przywódcy terrorystów Nairi Unanjanowi nietykalność. Ponadto pojawiły się informacje, że Unanjan był tajnym współpracownikiem MBN. Informacje te przekazał były naczelnik Zarządu Kolonii Karnych MSW Muszet Sagatelian. Początkowo MBN odżegnywało się od potwierdzenia tej informacji, jednak później przyznało, że pracowało z (czy też nad) Unanjanem, rzekomo rozpracowując jego tureckie kontakty. Aresztowany w ramach śledztwa wskazywał, że zleceniodawcą zamachu był prezydent Koczarjan lub zabity Karen Demirczjan. Później głoszona była wersja, że Unanjan działa na zlecenie Ankary, ponieważ latem i jesienią 1999 r. zamachowiec często przebywał w Turcji, gdzie miał się spotykać z wpływowymi politykami, przedstawicielami środków masowego przekazu i biznesmenami.

Największe wątpliwości wzbudza fakt, że szef Zarządu Walki z Terroryzmem MBN został odznaczony orderem. Jego szef Karlos Petrosjan awansował do stopnia generała lejtnanta. Zdjęty ze stanowiska szefa kontrywiadu MBN

Gorik Gurienowicz Akopjan, ur. w 1946 r. Giumri, generał pułkownik, absolwent Erewańskiego Instytutu Politechnicznego oraz Mińskiej Szkoły KGB (Wyższe Kursy) od 1969 r. jest funkcjonariuszem organów bezpieczeństwa Armenii (KGB). W latach 1997 – 1999 był zastępcą ministra spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa narodowego. Następnie zastępcą ministra bezpieczeństwa narodowego i dyrektora SBN.

Sasza Saakjan, którego służby nic nie wiedziały o planowanym zamachu został w styczniu 2001 r. szefem Regionalnego zarządu MBN Obwodu Aragacoti.

Klęska ta, jak twierdzą znawcy, nie przeszkodziła jednak służbom specjalnym Armenii toczyć walkę z głównym przeciwnikiem – Azerbejdżanem⁶. Przykładem tego było aresztowanie w 1999 r. obywatela Gruzji Geły Aładaszwili. Był to wyjątkowy incydent, gdyż zwykle podejrzanymi o szpiegostwo na rzecz wrogiej republiki byli zazwyczaj byli obywatele Armenii bądź Azerbejdżanu.

Jedną z najgłośniejszych spraw szpiegow-
skich, którą zajmowały się służby specjalne Armenii, było zatrzymanie znakomitego turkologa Murada Bodżoljana. Został on zatrzymany przed członków armeńskiej Alfę podczas jazdy autobusem zmierzającym przez Gruzję do Turcji. Po zatrzymaniu w dniu 26 stycznia 2002 r. Bodżoljan został dostarczony do Erewania i umieszczony w izolatorze Ministerstwa Bezpieczeństwa Narodowego. W jeździe Bodżoljana nie było nic niezwykłego, gdyż ten znawca Turcji zajmował się handlem odzieżą na bazarze. Było to zajęcie śmieszne jak na byłego tłumacza prezydenta. Bodżoljan urodził się w Turcji. Jego rodzina w połowie lat sześćdziesiątych XX wieku repatriowała się do Armenii. Ukończył orientalistykę na uniwersytecie w Erewanie. Kontynuując naukę zdobył tytuł kandydata nauk w Instytucie Orientalistyki w Moskwie. Od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia pracował w MSZ Armenii, kierując wydziałem tureckim ministerstwa. W 1995 roku rozpoczął pracę w aparacie admi-

nistracyjnym prezydenta Lewona Ter – Petrosjana będąc jego osobistym tłumaczem. Dzięki temu stał się uczestnikiem wielu międzypaństwowych spotkań.

Murad Bodżoljan został zwerbowany przez Turków w 1998 r. Dzięki swojej pracy w MSZ, parlamencie oraz u prezydenta miał dostęp do informacji poufnych i tajnych. Za wynagrodzenie pieniężne dostarczał swoim tureckim mocodawcom informacje na temat sytuacji w Nagornym Karabachu i w samej Armenii, przekazywał informacje o miejscach dyslokacji wojsk i ich uzbrojeniu. Dostarczał także informacje o rosyjskiej wojskowej bazie w Armenii. Za swoją szpiegowską

działalność otrzymał karę 10 lat pozbawienia wolności w kolonii o zastrzonym rygorze oraz orzeczono konfiskatę majątku.

Oczywiście służby specjalne Armenii zajmują się nie tylko wyłapywaniem szpiegów. Od czasu krwawych starć w Nagornym Karabachu i na granicy z Azerbejdżanem, zakończonych w 1994 r. Erewan i Baku kontynuują sekretną wojnę. Ormiańskie grupy dywersyjne były przerzucane na tyły przeciwnika i dokonywały aktów terroru w Azerbejdżanie. Ormianom udało się wprowadzić w szeregi armii azerbejdżańskiej swojego wywiadowcę Baraszjana. Dokonał on serii poważnych akcji dywersyjnych w jednostkach artyleryjskich. Rozpoznany, został przez Azorów ujęty i rozstrzelany.

Służby specjalne Armenii w tym okresie współpracowały z terrorystycznymi organizacjami karabachskimi: ANA – Ormiańska Armia Narodowa, Erkpaj czy Mściciele. Organy bezpieczeństwa wspierały terrorystyczne organizacje diaspory ormiańskiej np. Giulimjan, Komandos czy Tajna Armia Wyzwolenia Armenii (ASALA). Ormianie wspierali także maoistowską Partię Pracujących Kurdystanu.

Służba Bezpieczeństwa Narodowego w swojej działalności szeroko wykorzystuje liczną emigrację ormiańską żyjącą na wszystkich kontynentach. Dzięki diasporze jeszcze Główny Zarząd Bezpieczeństwa Narodowego na początku lat

dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia zdołał utworzyć swoje pierwsze zagraniczne rezydentury wywiadowcze. Czterech funkcjonariuszy służb ormiańskich zostało już w 1995 r. przytępionych w Czechach na kontaktach z handlarzami narkotyków. W Libanie także zostały dostrzeżone ich kontakty z liderami Tajnej Armii Wyzwolenia Armenii.

Tak jak w Rosji, świętem ormiańskich czekistów jest 20 grudnia, dzień powołania WCzK. Podczas obchodów w 2005 r. rocznicy powstania organów bezpieczeństwa dyrektor SBN generał Gorik Akopjan stwierdził, że jego służba odniosła najwięcej sukcesów spośród służb specjalnych krajów WNP. W latach 1991 – 2004 ormiańskie organy bezpieczeństwa aresztowały ponad 30 agentów zagranicznych służb wywiadowczych.

Ważną rolę ormiańskie służby specjalne odgrywają w działającym od dziesięciu lat Centrum Antyterrorystycznym Wspólnoty Niepodległych Państw. Przykładem jest przeprowadzenie w 2006 roku na terytorium Armenii ćwiczeń „Atom – Antyterror 2006”. Zostały one przeprowadzone w jedynej armeńskiej elektrowni jądrowej Medzamor. Ćwiczenia obejmowały organizację i przeprowadzenie działań operacyjno-śledczych w celu wykrycia grup terrorystyczno-dywersyjnych. Kolejnym etapem ćwiczeń było przeprowadzenie przez siły zbroj-

Kazimierz Kraj, dr nauk humanistycznych, adiunkt w Toruńskiej Szkole Wyższej, specjalista w zakresie problematyki bezpieczeństwa wewnętrznego oraz międzynarodowego, jak też historii służb specjalnych, zwłaszcza rosyjskich i radzieckich.

ne Armenii, we współpracy z grupą operacyjną Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym operacji wojskowej polegającej na zablokowaniu, a następnie zlikwidowaniu grup terrorystyczno-dywersyjnych. Kolejnym etapem było wykonanie operacji specjalnej dla celów oswobodzenia zakładników w obiekcie energetyki atomowej. Operacja odbijania zakładników została przeprowadzona wspólnie przez funkcjonariuszy rosyjskich i armeńskich służb specjalnych.

Dla celu ćwiczeń została sformowana grupa dywersyjno-terrorystyczna składająca się z 12 ludzi (8 bojców Zarządu „W” Centrum Specjalnego Przeznaczenia Rosji i 4 specnazowców Zarządu „A” SBN Armenii). Tak sformowana grupa skrycie przemieszczała się w ciągu tygodnia po terytorium republiki, testując ochronę elektrowni jądrowej. W tym czasie prowadzone były działania związane z wykryciem skrycie przemieszczającej się grupy i jej likwidacją. Praktyczne ćwiczenia w likwidacji grupy odbywały się na poligonie.

W elektrowni jądrowej zostało przeciwiczone odbijanie zakładników z pomieszczeń elektrowni oraz pociągu, którym poruszają się jej pracownicy.

Służba Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Armenia niewątpliwie należy do najsprawniejszych organów bezpieczeństwa państw WNP. Swoje umiejętności wykazała podczas konfliktu z Azerbejdżanem, w walce ze szpiegostwem oraz uzyskała mocną pozycję w ramach walki z terroryzmem.

Mówi się, że człowiek, aby się w pełni zrealizować i osiągnąć wysoki stopień doskonałości oprócz sukcesów powinien także poznać smak porażki. Myślę, że z organizacjami jest tak samo jak z ludźmi i zabicie premiera oraz parlamentarzystów dopełniło etapu dochodzenia do doskonałości armeńskich służb specjalnych.

Fot. internet

1. Wymienieni wyżej oraz Melik – Osipow zginęli w czystkach lat 1937 – 1938.

2. Ponownie dowodził organami bezpieczeństwa ASRR w latach 1952 – 1954.

3. Obecnie jego zastępcami są: Romik Arutiunjan, Armen Dabrinian (szef wywiadu), Breż Arzumanjan, Feliks Cołakjan i Arzuman Arutiunjan.

4. W Armenii jest także specnaz armii, w sile pułku, znajdujący się w składzie Zarządu Wywiadowczego Ministerstwa Obrony Armenii. Oficerowie tego pułku mają doświadczenia wyniesione z wojny w Nagornym Karabachu. Również policja dysponuje swoimi specjalnymi pododdziałami, które nie biorą udziału w operacjach wojskowych i są przeznaczone do walki z bandytyzmem i zorganizowaną przestępczością.

5. Innym wybitnym przedstawicielem Ormian w wywiadzie ZSRR był Gaik Badałowicz Owikimian, m.in., zastępca szefa wywiadu zagranicznego.

6. Na oficjalnych stronach internetowych Ministerstwa Bezpieczeństwa Narodowego Azerbejdżanu jest zakładka pod tytułem „Ormiańska agresja” oraz w zakładce „Walka z terroryzmem” rozdział pt. „Terroryzm ormiański”.